

MẤY SUY NGHĨ VỀ NGHIÊN CỨU, GIẢNG DẠY VÀ HỌC TẬP TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH

PGS LÊ THẾ LẠNG

Nghị quyết Đại hội VII (năm 1991) của Đảng khẳng định: "Đảng lấy chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh làm nền tảng tư tưởng, kim chỉ nam cho hành động" đã tạo ra bước nhảy vọt về nghiên cứu và học tập tư tưởng Hồ Chí Minh. Đến nay cần nhìn lại công tác nghiên cứu, giảng dạy và học tập tư tưởng Hồ Chí Minh. Bước đầu suy nghĩ, chúng tôi thấy có 4 kết quả, 4 tồn tại và đưa ra 3 kiến nghị mang tính giải pháp sau:

1. Những kết quả lớn

Sau Đại hội VII của Đảng, công tác nghiên cứu chuyển sang một giai đoạn mới, nở rộ thành phong trào. Không một tạp chí nào, không một tờ báo nào không đăng bài nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh. Các công trình khoa học từ cấp nhà nước, cấp bộ, ngành và cơ sở cũng như của cá nhân, các giáo trình từ cấp quốc gia đến cấp viện, trường và cấp cơ sở... được xuất bản rất nhiều. Các cuộc hội thảo nhiều tầm cỡ, qui mô liên tục được tổ chức. Phải nói rằng, chúng ta đã bội thu các công trình nghiên cứu về tư tưởng Hồ Chí Minh. Với xu thế này còn hứa hẹn bội thu hơn nữa. Đó là hiện tượng đáng mừng, đáng phấn khởi cần được nuôi dưỡng, vì nó bao hàm nhiều ý nghĩa tư tưởng, chính trị và văn hoá.

Các công trình khoa học về tư tưởng Hồ Chí Minh có rất nhiều thể loại khác nhau. Cùng với *Hồ Chí Minh Toàn tập*, *Hồ Chí Minh - biên niên tiểu sử*, còn có nhiều công trình lý luận, biên khảo, giáo trình, hồi ký, kể chuyện,... và nhiều

công trình của các tác giả nước ngoài hâm mộ, tôn kính Hồ Chí Minh.

Khối lượng tri thức phong phú như vậy đã tác động tích cực vào nhận thức và hành động sôi nổi của toàn dân trong công cuộc bảo vệ và xây dựng Tổ quốc XHCN hiện nay.

Thành tựu nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh nổi bật nhất được phản ánh tập trung trong Văn kiện Đại hội IX của Đảng. Đó là định nghĩa về tư tưởng Hồ Chí Minh. Định nghĩa là một bộ phận cơ bản của mọi lý thuyết khoa học. Định nghĩa đúng sẽ giúp cho việc nghiên cứu, giảng dạy tư tưởng Hồ Chí Minh đúng bản chất và phạm vi nội dung của nó. Định nghĩa về tư tưởng Hồ Chí Minh của Đại hội IX đã khắc phục được tình trạng có quá nhiều định nghĩa phân tán trong các nhà khoa học.

Đó là hệ thống 9 vấn đề lớn tạo nên cấu trúc tư tưởng Hồ Chí Minh. Các công trình nghiên cứu đều góp phần làm sáng tỏ những vấn đề ấy, khắc phục tình trạng tản mạn, lạc hướng trong khoa học.

Đánh giá tư tưởng Hồ Chí Minh, Đại hội IX cũng chỉ rõ: "Tư tưởng Hồ Chí Minh soi đường cho cuộc đấu tranh của nhân dân ta giành thắng lợi, là tài sản tinh thần to lớn của Đảng và dân tộc ta". Đó là đánh giá khái quát, súc tích nhất.

Đại hội IX đã đánh dấu một bước phát triển quan trọng, một chặng đường với nhiều thành tựu trong nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh.

Để quán triệt tư tưởng Hồ Chí Minh trong toàn xã hội, Đảng ta đã có một loạt giải pháp

sinh động, cụ thể. Hệ thống các trường Đảng, các trường đại học, cao đẳng đưa tư tưởng Hồ Chí Minh thành một môn học trong chương trình đào tạo; hơn thế nữa còn thành lập khoa đào tạo cán bộ nghiên cứu và giảng dạy chuyên ngành tư tưởng Hồ Chí Minh. Chỉ thị 23 (ngày 27-3-2003) của Ban bí thư đã đẩy lên phong trào học tập tư tưởng Hồ Chí Minh sôi nổi và hào hứng khắp cả nước. Các hình thức hoạt động văn hóa văn nghệ, giao lưu và hội thảo khoa học, thi báo cáo viên giỏi... đã đem đến kết quả bất ngờ. Lý luận là vấn đề khô khan, trừu tượng, ít người say mê, nhưng chưa bao giờ việc học lập lý luận, tư tưởng lại trở thành phong trào rộng khắp như thế. Điều đó không chỉ phản ánh tình cảm của nhân dân ta đối với Hồ Chí Minh, mà còn là một nhu cầu nhận thức lý luận; và sâu xa hơn là ý thức bảo vệ lãnh tụ, bảo vệ Đảng, bảo vệ sự nghiệp cách mạng mà Đảng và Chủ tịch Hồ Chí Minh đã chọn; cùng với nó là mong muốn Đảng và Nhà nước thực hiện đúng điều Người đã dạy.

Những kết quả nêu trên chứng tỏ *tư tưởng Hồ Chí Minh không chỉ là một bộ phận của nền tảng tư tưởng, kim chỉ nam cho hành động mà còn là nguồn sức sống dồi dào đang tồn tại trong lòng toàn Đảng và toàn dân ta.*

2. Những tồn tại

Phương pháp nghiên cứu và giảng dạy tư tưởng Hồ Chí Minh bị giản đơn hoá. Phương pháp phổ biến hiện nay là dựa vào định đề có sẵn, trích dẫn câu chữ của Hồ Chí Minh để giải thích, có khi gượng ép, thậm chí có khi gán ghép ý kiến chủ quan vào tư tưởng Hồ Chí Minh. Mặt khác, nhiều công trình nghiên cứu tách rời nguồn gốc tư tưởng Hồ Chí Minh. Vì xa rời nguồn gốc tư tưởng và thực tiễn, thiếu so sánh và liên hệ nên các công trình khoa học, các bài giảng thiên về kể lể hay thống kê câu chữ trong *Hồ Chí Minh Toàn tập* và các tài liệu khác, do đó đã rơi vào định nghĩa giải thích.

Nước ta có nhiều chuyên gia nghiên cứu sâu về từng nền văn hoá phương Đông hay phương Tây, nhưng ít quan tâm hay không hiểu thấu đáo tư tưởng Hồ Chí Minh. Ngược lại, người chuyên tâm nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh lại không nắm vững hệ thống tư tưởng của các nền văn hoá đó, nên dù muốn cũng chưa đủ sức làm sáng tỏ từng quan điểm của Hồ Chí Minh quan hệ với tư tưởng nguồn gốc như thế nào. Nếu có cũng còn hời hợt, chưa đủ độ sâu.

Trình bày tư tưởng Hồ Chí Minh lại xa rời định nghĩa tư tưởng Hồ Chí Minh. Định nghĩa chuẩn mực về tư tưởng Hồ Chí Minh có hai điều cần lưu ý:

Một là, tư tưởng Hồ Chí Minh là một hệ thống quan điểm toàn diện và sâu sắc về những vấn đề cơ bản của cách mạng Việt Nam. Đây là nói đến thực chất và cấu trúc tư tưởng Hồ Chí Minh, là giới hạn của lĩnh vực nghiên cứu.

Hai là, tư tưởng Hồ Chí Minh là kết quả của việc vận dụng và phát triển sáng tạo lý luận Mác - Lênin, đồng thời kế thừa và phát triển các giá trị truyền thống dân tộc, tinh hoa văn hoá nhân loại trong điều kiện cụ thể của Việt Nam. Đây là phương thức vận động để hình thành và phát triển tư tưởng Hồ Chí Minh, là con đường dẫn tới sáng tạo hệ thống tư tưởng độc lập. Đây cũng là một nội dung của tư tưởng Hồ Chí Minh cần được làm sáng tỏ... Nêu rõ "toàn diện và sâu sắc" đã khó, nêu rõ "vận dụng và phát triển sáng tạo" càng khó hơn.

Hai vấn đề đó ít thấy các công trình quan tâm đến, nhất là vấn đề thứ hai, vì vậy gây ra sự mất cân đối trong đề cập tư tưởng Hồ Chí Minh theo định nghĩa chính thức. Ai cũng muốn vận dụng và phát triển sáng tạo lý luận cách mạng, nhưng không phải ai cũng thành công. Việc vận dụng lý luận có khoa học và nghệ thuật riêng của nó mới tránh được sai lầm và đi đến thành công. Cao hơn thế là phát triển sáng tạo lý luận, Hồ Chí Minh thành công dựa trên

nguyên tắc khoa học và nghệ thuật nào... Các công trình khoa học và bài giảng chưa giải đáp được nhiều trong từng quan điểm, tư tưởng Hồ Chí Minh

- Nội dung tư tưởng Hồ Chí Minh không khác xa với đường lối cách mạng của Đảng, nên khi trình bày tư tưởng Hồ Chí Minh lại không thấy sự phát triển tư tưởng, lý luận của Đảng. Ngược lại, khi nói đường lối cách mạng của Đảng lại không thấy tư tưởng Hồ Chí Minh. Đương nhiên là có phần trùng khớp nhưng Đảng ta cũng vận dụng và phát triển sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh mới có đường lối đúng. Trong quá trình lãnh đạo cách mạng Việt Nam, Hồ Chí Minh đã đưa tư tưởng của Người vào đường lối, nhưng Bộ chính trị và Trung ương Đảng không phải hoàn toàn thụ động. Sau khi Chủ tịch Hồ Chí Minh qua đời, hoàn cảnh lịch sử có nhiều thay đổi, Đảng ta đã vận dụng và phát triển sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh cũng như chủ nghĩa Mác - Lênin mới đưa đất nước đi lên theo định hướng XHCN như hiện nay. Không nên bỏ qua sức sáng tạo của Đảng trên lĩnh vực tư tưởng. Có thể mới xứng đáng là những học trò xuất sắc của Người. Nhiệm vụ nghiên cứu lý luận và tổng kết thực tiễn mà Đảng ta để ra hiện nay chính là để giải quyết vấn đề đó.

- Giảng dạy tư tưởng Hồ Chí Minh đang gặp vấn đề khó khăn lớn là làm rõ nội dung độc lập của tư tưởng Hồ Chí Minh với những nguyên lý cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin và đường lối của Đảng trong lịch sử Đảng. Ba khoa học đó quan hệ chặt chẽ với nhau nhưng có đối tượng và phương pháp nghiên cứu riêng. Hiện nay, nhận thức tư tưởng Hồ Chí Minh mới dừng lại ở những vấn đề chiến lược và phương pháp cách mạng. Đó cũng là những nguyên lý cách mạng Việt Nam, nên khó phân biệt với nội dung hai khoa học kia. Ba khoa học này có mối liên hệ đáng lưu ý: tư tưởng Hồ Chí Minh là kết quả vận dụng và phát triển sáng tạo chủ

nghĩa Mác - Lênin; đường lối cách mạng của Đảng ta là kết quả vận dụng sáng tạo cả chủ nghĩa Mác - Lênin, cả tư tưởng Hồ Chí Minh. Quan hệ 3 chiều đó dẫn đến sự lúng túng trong việc phân biệt nội dung từng khoa học khi đồng thời giảng dạy cả 3 khoa học đó cho cùng một đối tượng. Tháo gỡ để nêu bật hệ thống độc lập của tư tưởng Hồ Chí Minh, tránh trùng lặp với khoa học khác là vấn đề đặt ra trước mắt công tác giảng dạy hiện nay.

- Hiệu quả xã hội của nghiên cứu và học tập tư tưởng Hồ Chí Minh trong thời gian qua chưa tương xứng với công sức bỏ ra và thành tựu đạt được.

Trước hết phải nói rằng, hiệu quả xã hội lớn nhất đã thể hiện ở đường lối cách mạng đúng đắn của Đảng, nhất là đường lối đổi mới đi lên CNXH hiện nay; thể hiện ở thực tiễn phát triển đi lên của đất nước. Thắng lợi của cách mạng do nhiều yếu tố tạo nên, trong đó vai trò quan trọng hàng đầu thuộc về tư tưởng Hồ Chí Minh.

Nhưng mặt khác, những tiêu cực xã hội đang là nguy cơ lớn chưa bị đẩy lùi đã nói những hạn chế do chúng ta chưa thực sự sống, lao động và học tập theo đúng gương Bác Hồ vĩ đại và thực hiện đúng tư tưởng Hồ Chí Minh. Phải chăng do quá trình nghiên cứu và học tập tư tưởng Hồ Chí Minh còn nặng tính tôn nghiêm như lời răn dạy của Thánh hiền mà chưa đoạn tuyệt với lối học "tầm chương trích cú", coi thường tính thực dụng trong giáo dục. Chúng ta chống tư tưởng thực dụng nhưng không nên coi thường phương pháp thực dụng của các lý thuyết khoa học. Tư tưởng Hồ Chí Minh nhấn mạnh học đi đôi với hành, lý luận phải gắn với thực tiễn. Chúng ta chưa quán triệt điều đó vào giảng dạy và học tập nên hiệu quả xã hội chưa cao.

3. Những kiến nghị

- *Hiểu đúng tầm tư tưởng Hồ Chí Minh* là vấn đề cần tiếp tục đặt ra. Mặc dầu chúng ta đã có những công trình khoa học lớn, nhưng

nguyên tắc khoa học và nghệ thuật nào... Các công trình khoa học và bài giảng chưa giải đáp được nhiều trong từng quan điểm, tư tưởng Hồ Chí Minh

- Nội dung tư tưởng Hồ Chí Minh không khác xa với đường lối cách mạng của Đảng, nên khi trình bày tư tưởng Hồ Chí Minh lại không thấy sự phát triển tư tưởng, lý luận của Đảng. Ngược lại, khi nói đường lối cách mạng của Đảng lại không thấy tư tưởng Hồ Chí Minh. Đương nhiên là có phần trùng khớp nhưng Đảng ta cũng vận dụng và phát triển sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh mới có đường lối đúng. Trong quá trình lãnh đạo cách mạng Việt Nam, Hồ Chí Minh đã đưa tư tưởng của Người vào đường lối, nhưng Bộ chính trị và Trung ương Đảng không phải hoàn toàn thụ động. Sau khi Chủ tịch Hồ Chí Minh qua đời, hoàn cảnh lịch sử có nhiều thay đổi, Đảng ta đã vận dụng và phát triển sáng tạo tư tưởng Hồ Chí Minh cũng như chủ nghĩa Mác - Lênin mới đưa đất nước đi lên theo định hướng XHCN như hiện nay. Không nên bỏ qua sức sáng tạo của Đảng trên lĩnh vực tư tưởng. Có thể mới xứng đáng là những học trò xuất sắc của Người. Nhiệm vụ nghiên cứu lý luận và tổng kết thực tiễn mà Đảng ta đề ra hiện nay chính là để giải quyết vấn đề đó.

- Giảng dạy tư tưởng Hồ Chí Minh đang gặp vấn đề khó khăn lớn là làm rõ nội dung độc lập của tư tưởng Hồ Chí Minh với những nguyên lý cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin và đường lối của Đảng trong lịch sử Đảng. Ba khoa học đó quan hệ chặt chẽ với nhau nhưng có đối tượng và phương pháp nghiên cứu riêng. Hiện nay, nhận thức tư tưởng Hồ Chí Minh mới dừng lại ở những vấn đề chiến lược và phương pháp cách mạng. Đó cũng là những nguyên lý cách mạng Việt Nam, nên khó phân biệt với nội dung hai khoa học kia. Ba khoa học này có mối liên hệ đáng lưu ý: tư tưởng Hồ Chí Minh là kết quả vận dụng và phát triển sáng tạo chủ

nghĩa Mác - Lênin; đường lối cách mạng của Đảng ta là kết quả vận dụng sáng tạo cả chủ nghĩa Mác - Lênin, cả tư tưởng Hồ Chí Minh. Quan hệ 3 chiều đó dẫn đến sự lúng túng trong việc phân biệt nội dung từng khoa học khi đồng thời giảng dạy cả 3 khoa học đó cho cùng một đối tượng. Tháo gỡ để nêu bật hệ thống độc lập của tư tưởng Hồ Chí Minh, tránh trùng lặp với khoa học khác là vấn đề đặt ra trước mắt công tác giảng dạy hiện nay.

- Hiệu quả xã hội của nghiên cứu và học tập tư tưởng Hồ Chí Minh trong thời gian qua chưa tương xứng với công sức bỏ ra và thành tựu đạt được.

Trước hết phải nói rằng, hiệu quả xã hội lớn nhất đã thể hiện ở đường lối cách mạng đúng đắn của Đảng, nhất là đường lối đổi mới đi lên CNXH hiện nay; thể hiện ở thực tiễn phát triển đi lên của đất nước. Thắng lợi của cách mạng do nhiều yếu tố tạo nên, trong đó vai trò quan trọng hàng đầu thuộc về tư tưởng Hồ Chí Minh.

Nhưng mặt khác, những tiêu cực xã hội đang là nguy cơ lớn chưa bị đẩy lùi đã nói những hạn chế do chúng ta chưa thực sự sống, lao động và học tập theo đúng gương Bác Hồ vĩ đại và thực hiện đúng tư tưởng Hồ Chí Minh. Phải chăng do quá trình nghiên cứu và học tập tư tưởng Hồ Chí Minh còn nặng tính tôn nghiêm như lời răn dạy của Thánh hiền mà chưa đoạn tuyệt với lối học "tầm chương trích cú", coi thường tính thực dụng trong giáo dục. Chúng ta chống tư tưởng thực dụng nhưng không nên coi thường phương pháp thực dụng của các lý thuyết khoa học. Tư tưởng Hồ Chí Minh nhấn mạnh học đi đôi với hành, lý luận phải gắn với thực tiễn. Chúng ta chưa quán triệt điều đó vào giảng dạy và học tập nên hiệu quả xã hội chưa cao.

3. Những kiến nghị

- Hiểu đúng tầm tư tưởng Hồ Chí Minh là vấn đề cần tiếp tục đặt ra. Mặc dầu chúng ta đã có những công trình khoa học lớn, nhưng

những nội dung đã có vẫn chưa hoàn toàn khớp với định nghĩa tư tưởng Hồ Chí Minh.

Nếu chủ nghĩa Mác - Lênin có 3 bộ phận thì tư tưởng Hồ Chí Minh được nghiên cứu phần nhiều là sự vận dụng và phát triển sáng tạo bộ phận chủ nghĩa xã hội khoa học. Hồ Chí Minh có phát triển và sáng tạo tư tưởng triết học và kinh tế chính trị học không? Hay Hồ Chí Minh còn có một hệ thống quan niệm riêng về tự nhiên, xã hội và con người Việt Nam, về phương Đông, về các nước thuộc địa? Nhận thức chúng ta mới dừng ở tư tưởng chính trị, đạo đức, những vấn đề chiến lược và phương pháp cách mạng. Đằng sau những phản ánh trực tiếp đáng quý ấy phải chăng còn chứa đựng tư tưởng khái quát cao hơn, rộng hơn mà chúng ta mới cảm nhận chứ chưa nắm bắt đầy đủ. Nếu nguồn gốc tư tưởng Hồ Chí Minh bao quát toàn diện tri thức dân tộc và nhân loại, sự nghiệp cách mạng Việt Nam vĩ đại như thế mà tư tưởng Hồ Chí Minh lại không có một cơ sở triết học độc đáo, không phát triển sáng tạo được gì về triết học Mác - Lênin, về kinh tế chính trị Mác - Lênin? Chưa hiểu đầy đủ cội nguồn thì chưa hiểu nhựa sống của toàn thân. Phải so sánh liên hệ với các tư tưởng khác, cả đúng và sai, với thực tiễn xã hội và cách mạng Việt Nam, cùng với thực tiễn xã hội và cách mạng thế giới mới nâng cao nhận thức tư tưởng Hồ Chí Minh.

Những vấn đề đó đòi hỏi phải nâng trình độ tư tưởng của người nghiên cứu và giảng dạy mới đưa nhận thức tư tưởng Hồ Chí Minh lên một trình độ mới.

- Phải bổ sung nhiều vào nội dung và phương pháp vận dụng tư tưởng Hồ Chí Minh. Hồ Chí Minh cũng đã nói nhiều về điều đó, nhưng chúng ta vẫn chưa ra khỏi chủ nghĩa kinh nghiệm riêng lẻ. Làm thế nào để thực hiện thành công tư tưởng Hồ Chí Minh là một công trình khoa học lớn, khoa học ứng dụng, hay gọi

là phần ứng dụng của khoa học. Quan tâm đến vấn đề này mới nâng cao hiệu quả xã hội của nghiên cứu, giảng dạy và học tập tư tưởng Hồ Chí Minh.

- Trong những công trình nghiên cứu về tư tưởng Hồ Chí Minh được công bố thiếu hẳn một vẻ quan trọng là *tranh luận và thảo luận khoa học*. Tất cả các công trình đều ca ngợi, nhưng ca ngợi tư tưởng Hồ Chí Minh đúng chỗ, đúng nội dung, đúng mức độ thì nhà nghiên cứu nào, công trình nào cũng đạt được. Trái lại, dễ dãi trong ca ngợi lại chính là sự hạ thấp đáng buồn. Vì vậy cần phải có ý kiến đối với những lời ca ngợi chưa phù hợp, với những phát biểu chưa đúng khi trình bày tư tưởng Hồ Chí Minh.

Ngay cả những công trình khoa học cấp nhà nước, dù đã tập trung những nhà khoa học lớn để nghiên cứu, dù đã qua hội đồng gồm những nhà khoa học đầy uy tín để nghiệm thu, nhưng khi đã công bố ra xã hội, không phải đều được dư luận coi là hoàn hảo. Tâm lý của nhiều nhà nghiên cứu hiện nay coi những công trình đã được đóng dấu của Trung ương hay Chính phủ đều là khu "cấm địa", không ai muốn bày chuyện để bàn. Đó là hạn chế dẫn đến nhiều bất lợi. Tranh luận, thảo luận là có khen có chê, có thừa nhận, có phủ định, có đề xuất. Đó là để đi đến nhận thức hoàn thiện hơn. Trong giới khoa học không ai đồng tình với những kẻ lợi dụng diễn đàn khoa học để "phản chiến". Định hướng tranh luận tốt, chỉ đạo xuất bản nghiêm túc sẽ loại trừ tiếng nói lạc lõng, bảo đảm cho tiếng nói của đông đảo các nhà khoa học chân chính. Cạnh tranh trong khoa học không chỉ là đấu thầu các công trình mà còn phải thẩm định giá trị nghiên cứu của nó ngoài xã hội...

Đây là vấn đề cần mạnh dạn giải quyết hơn nữa để đưa hoạt động nghiên cứu, giảng dạy, học tập tư tưởng Hồ Chí Minh cũng như các khoa học khác phát triển nhanh hơn và thiết thực hơn.